

FRANCESC EIXIMENIS A OXFORD

JOSEP BRUGADA. JOSEFINA GUILLÉN

«Per satisfer, encara, a tota la comunitat creștiana, ha la Santa Esgleya instituïdes, o diputades, e privilegiades e fort exal-sades moltes honorables ciutats en les quals ha posats estudis de diverses sciències, axí com a París de theologia; e a Oxònia e a Cantabrigia, qui són en Anglaterra [...]»

Dotzè llibre del Crestià, capítol XL.

ELS PRIMERS ANYS DE FRANCESC EIXIMENIS

Les dades de naixença de Francesc Eiximenis que els diversos estudiosos han dirimit oscil·len entre els anys 1327 i 1332, i que nasqués a la ciutat de Girona ho proven diversos documents, alguns de propis de l'autor, com les seves paraules preliminars i prou explícites en la seva obra *Primer del Crestià*: «L'actor de aquest libre és stat, après Déu, un religiós de l'orde dels frares menors, apellat frare Francesc Eiximenis, natural de la ciutat de Girona.» Altres, com ara Josep Perarnau, per una sèrie d'investigacions i documents que maneja sosté que «Francesc Eiximenis havia d'haver nascut abans del 22 de desembre de 1330»¹. Per manca de documentació específica, doncs, Sadurní Martí deixa també la data de naixement d'Eiximenis en l'ambigüitat, «Francesc Eiximenis va néixer a Girona cap al 1330, pocs anys abans de l'entronització de Pere III. Els documents escas-

¹ PERARNAU, Josep; «*Documents i precisions entorn d'Eiximenis*», a ATCA, vol. 1, pàgs. 200-215, Barcelona, 1982. També SANAHUJA, Pedro, *Historia de la seráfica provincia de Cataluña*, escriu: «[...] Nacido en Gerona muy probablemente en 1330 habida cuenta que recibió el subdiaconado y diaconado el 22 de diciembre de 1352 con otros cinco frailes: Castelló Culteller, Francesc Costa, subdiáconos y Dalmacio de Castellet, Pedro Canet y Antonio de Vilanova diáconos, en la iglesia de Santa María de Sant.» Arxiu episcopal de Barcelona, *Ordinatorum*, reg. 4, no foliat, pàg 156, Barcelona, 1959.

sos sobre els seus primers anys deixen entreveure que era fill d'una família benestant [...]. Sabem ben poques coses d'aquests anys, però els seus coneixements enciclopèdics, els llibres que ens consta que tenia a la seva biblioteca, l'ús que fa de les seves fonts conegudes i algunes referències escadusseres que ell dóna a les seves obres ens permeten de situar-lo a Oxford, París, Roma, Colònia, Tolosa de Llenguadoc. Després del seu períple universitari, va rebre els ordres majors a Barcelona el 1352 i va iniciar la carrera com a docent, que podem resseguir, als ambients franciscans de Vic i Barcelona», (Martí, 2003).

Per tant, quant a la data del seu naixement, de moment ens movem en un terreny poc sòlid per manca d'un document clar i diàfan que ens concreti la data precisa, però podem prendre la de 1330 com la més fefaent. Afirmar, en aquest sentit, Albert Hauf que «som encara lluny de poder oferir als lectors la biografia documentada i coherent que mereix una figura de la talla de fra Francesc Eiximenis»².

Mencions d'altri sobre el lloc de naixement d'Eiximenis seria el pasatge del cronista franciscà del sis-cents Luke Wadding, en el qual es diu que «*Franciscus Ximenius, alter Gerundensis, Catalanus, non Valentinus ut aliqui autumant...*», document que assegura que el menoret era gironí³. Sabem que va rebre ordres majors quan tenia més o menys uns vint-i-dos anys. Eiximenis va ser ordenat diaca el dia 22 de desembre de 1352 a l'església de Santa Maria de Sants, prop de la ciutat de Barcelona⁴. Entre la data *ante quem* del seu naixement i l'any esmentat de la seva ordenació va desenvolupar-se la seva formació. Eximenis professà la seva vocació, entre altres motivacions, potser també per causes de vacant del *pater familias* i malgrat la seva condició social benestant, de ben jovenet, «*a pueritia evocatus*» –com afirma en la cloenda de la seva obra *Pastorale*– esdevingué novici per l'orde que havia fundat Sant Francesc d'Assís, en el qual arribà

² Vegeu introducció a *Lo libre de les dones* de Francesc Eiximenis, Barcelona, 1981; i GUIXERAS-RENEDO; Introducció a *Francesc Eiximenis, llibres, mestres i sermons*, Barcelona, 2005.

³ WADDING, Luke; *Scriptores Ordinis Minorum, quibus accessit Syllabus illorum qui ex eodem Ordine pro fide Christi fortiter occubuerunt.../ recensuit Fr. Lucas Waddingus...*, Ed. Novissima, facsímil, Romae, 1906, Forni, Bolonya, 1978.

⁴ WEBSTER, Hill R.; *Notes biogràfiques sobre Francesc Eiximenis, franciscà gironí*, dins «*Estudis Universitaris Catalans*», XXIV (1980), (= *Miscel·lània a honor de Ramon Aramon i Serra*, Vol. II), 598. VIERA, David J. *Bibliografia anotada de la vida i obra de Francesc Eiximenis (1340?-1409?)*, Fundació Vives i Casajuana LXI), Barcelona, 1980. EXIMENIS, Francesc; *Com usar bé de beure i de menjar*, Introducció i edició de Jorge J.E. Gràcia, Barcelona, 1977.

a ser el magne convent que els franciscans feren consagrar al barri del Mercadal de Girona a partir de l'any 1231⁵. La cosa certa, doncs, és que en aquest període que abraçaria els seus vint-i-dos anys (admetent que Francesc Eiximenis hagués nascut el 1330) es desenvolupà la seva formació que, entre els catorze i els divuit anys, s'esdevingué a l'*studium* que la principal comunitat franciscana tenia a Girona. Posteriorment, entre els divuit i els vint-i-dos anys, la formació de Francesc Eiximenis es degué de completar bé al convent dit de Sant Nicolau o de framenors de Barcelona o, tal vegada, quan assolí els divuit anys el 1348, any que coincidiria amb el Capítol Franciscà de Verona, i amb alguna ordre dels capítols corresponents, hom emmenà Francesc Eiximenis al regne d'Anglaterra. De manera que, si seguíssim aquesta hipòtesi de treball, el gironí hauria romàs fora dels regnes de la corona catalanoaragonesa uns quatre anys: entre els divuit i els vint-i-dos anys. Podria ser que el periple de formació a l'estranger es produís en aquest temps, però nosaltres ens decantem per pensar –com bé apunta també Albert Hauf– que Francesc Eiximenis anà a Anglaterra després de la seva ordenació com a diaca, o sigui després de 1352. La primera cosa que ens ho fa suposar és que el Concili General Franciscà se celebrava aquell any 1348 a Verona, any en què tal vegada el menoret assolí els divuit anys. En segon terme, l'any 1348 s'esdevingué la gran epidèmia de pesta a tot Europa que causà tanta mortaldat i, jus-

⁵ Vegeu, GIRONELLA I DELGÀ, Anna; *Girona, convents i monestirs, segles X-XIX*, pàg.47-48, Girona, 2005.

Hem consultat a l'arxiu històric de la Biblioteca de Catalunya, fons antic, signatura 9-VI-2, el pergami datat a la Ciutat Comtal a 7 de març de 1352, document públic o àpoca en el qual els hereus i marmessors de Jaspert i Francesc Eiximenis firmen un rebut a Ramon de Camp, que els ha pagat 22 lliures com a preu d'un censal de 4 morabatins sobre unes terres amb cases que té Jaume Sa Marina al suburbi de Barcelona, al lloc dit de Trencaclaus, a cens de 2 o ? morabatins anuals. El document, no es refereix malauradament al nostre Eiximenis, puix en qualsevol cas en un document d'aquestes característiques hi constaria la procedència religiosa del personatge i, com es pot comprovar, no és el cas. Tal vegada es tracti d'algun membre del seu llinatge o parent proper del menoret gironí:

«Siat omnibus manifestum. Ego Constancia uxor venerabilis Guilbert de Medalla quodam tuus Barchi[onensis] venerabilis Jasperti de Exam[e]nis quodam senioris suus dicte Civitatis patris mei per duobus partis, et Ego Timburgeta que fui uxor venerabilis FFrancisti de Exam[e]nis quodam nut vero uxor venerabilis Guillelmi de Camps cuius barchinonensi manuist testamentaria diun ven[e]rabilis Francesc de Exam[en]is quodam p[rim]i mariti mei qui dominum deum et eis paupes p[er] substitutionem sibi he[re]des universales in[s]tituit in suo ultimo testamento et ego Petrus de Caentelles cuius dicte civitatis manumissor subrogata una cum venabili Petro Ça Costa tue Barchinone testament[u]m seu ultime voluntatis dicti venerabilis FFrancisti de Exam[e]nis quoda[m] sedis [domus] [domino] venerabilis Jaspert de Exam[e]nis (...)»

Portalada de l'església de St. Ebbe's, construcció d'època normanda que al segle XIII va ser regentada pels frares franciscans de la comunitat d'Oxford, (reconstruïda al 1816).

Detalls del pòrtic de l'església de St. Ebbe's d'Oxford.

tament, a Anglaterra féu perdre un 25% de la seva població. Per tant, no sembla que Eiximenis i els seus acompanyants iniciessin la seva aventura en la temporada de bonança d'aquest any tan arriscat i fatídic⁶.

Ens decantem a conjecturar, doncs, que se n'anà de Catalunya, anys després dels estralls de la pesta. Molt probablement, en el temps de primavera-estiu de l'any següent a la seva ordenació com a diaca, això és 1353, Francesc Eiximenis degué emprendre el viatge que l'hauria de portar –com s'ha afirmat manta vegada– per les ciutats d'Oxford, París i Colònia.

Hi ha poques dades concretes per escatir com s'esdevingué la iniciativa de Francesc Eiximenis d'assistir de primer antuvi a les universitats de les ciutats d'Oxford, Cambridge, París i al convent dels franciscans de Colònia. Hom es mou en el terreny de la suposició; fins i tot un dels més reputats investigadors de l'orde, Jill R. Webster, diu: «És raonable suposar que la casa principal de cada custòdia tenia un *studium* on s'esperava que anessin els frares seleccionats abans de marxar a les universitats de França i Anglaterra. A les cases més petites, probablement només hi havia disponibles els estudis teològics més bàsics [...]»⁷

El que sabem de manera fefaent és que en el capítol general del menorets celebrat a París l'any 1329, i en el capítol general celebrat a la ciutat nord-italiana de Verona l'any 1348, s'establia que alguns estudiants avançats dels respectius convents franciscans de tot l'occident medieval, un cop adquirit el grau de batxiller, se'ls autoritzava per dos anys, amb el previ vistiplau del provincial, a anar justament al regne d'Anglaterra a l'estudi que els franciscans regentaven a Oxford o a Cambridge, o bé a la Universitat de París a estudiar *Sentències*. Si tal sojorn no era possible, calia doncs, que seguissin la lectura de les *Sentències* de Pere Llombart en els propis convents:

«[...] *duobus annis de Provinciae Angliae per ipsius Provinciae Provinciale Capitulum eligendi, & tertius, anno tertio, de aliis partibus Ordinis, per Generale Capitulum, tam de Cismontanis, quàm de Ultramontanis vicisim partibus, eligendus. Simili quoque modo eorum, qui ordinabuntur ad legendu[m] Sententias*

⁶ Per capir els estralls de la pesta, vegeu BRANCA, Vittore; introducció al *Decameron*, Giovanni Boccaccio, edició 1987, Torí. VILLANI, Giovanni; *Cronica*, Torí, 1979. DI TURA DEL GRASSO, Agnolo; *Cronaca Senese*, Rerum Italicarum Scriptores, Florència, 1885.

⁷ *Op. cit. & supra*, pàg.242.

in Studio Cha[n]tabrigiae, duo assumantur, duobus annis de Provincia Angliae, per ipsius Provinciae Provinciale Capitulum eligendi. Et tertius, anno tertio, de aliis partibus Ordinis per Generale Capitulum, tam de Cismontanis, quàm de Ultramontanis partibus vicissim eligendus; quorum omniu[m] & singulorum, & electores, & personae electae si praesentes fuerint, praesententur Generale Ministro; qui, si nihil habuerit contra eos, mitat ipsos cum suis obedientialibus literis ad Studia memorata; caeteris temporibus iniuncta eis lectionum, & aliorum actuum scholasticorum opera, secundum datam ipsis a Deo Gratiam, impleturos.»

També en el capítol general dels franciscans de Verona de 1348 es deia:

«Ordinat Generalis Minister cum Generali Capitulo Universo, quòd Fratres, quid ad generalia Studia Theologiae transmittundur de debito, per sua Capitula eligantur; Item Bacchalaurei Oxoniae, & Cantabrigiae vadant tempore debito taliter; quòd sint ibi in principio anni praecedentis lecturam eis debitam, ad opponendum sicut est eisdem Studiis consuetum. Quòd si tempore debito non inuerit, & eos causa legitima non excusaverit; iudicio maioris partis consilii conventum praedictorum Oxoniae, & Cantabrigiae, ille, vel illi, qui opus fuerint, in eorum defectu debeant legere Sententias in anno allis Bacchalaureis assignato, qui in oppositionibus huiusmodi defeceru[n]t. Et illi Bacchalaurei, qui commiserunt defectum, opponent in anno sequenti, in quo debuissent legere, & legant postea Sententias in Co[n]ventu. Similiter Bacchalaurei alii in Studio incipia[n]t Sententias, accessime; itaque omnibus principiis incipientum Sententias debeant interesse. Quòd si ut praedicitur, non fuerint, nec se legitime excusaverint; iudicio maioris partis Consilii Parisiensis, illis Bacchalaureis, qui immediatè post eos legent, postponi debeant, tam in Choro, quàm in Consiliis, hospitio, & in scholis. Item Fratres, qui eliguntur ad legendas Sententias in praedictis Studiis, videlicet Parisiensi, Oxoniensi & Cantabrigensi, si in officio Ministeriis fuerint, absoluantur; nec cum Ministeriatus Officio illuc accedere va[n]leat illo modo.

Item deinceps Capitula Provincialia non scribant Generali capitulo prò promotione alicuius Fratris ad officia lectionum, aut ad promotionem, vel electionem ad Studia. Sed per Ministros, & Discretos Generali Capitulo de huiusmodi fiat plena informatio, qui de sufficientiis Fratrum Suarum Provinciarum veniunt plenius informati.

Item lectores, & Bacchalaurei in Generalibus Studiis constituti, suas continuet lectiones, maximè à Festo B. Francisci, usque ad Festum Pentecostes. Quòd,

si notabiliter discontinuaverint, vel praetermiserint; per suos Ministros Provinciales denunciatur Generali Capitulos, ut de aliis, loco ipsorum, debeant celeriter providere.»⁸

Fins al dia d'avui han estat diversos els autors que, bo i donant també algunes dades de la biografia de Francesc Eximenis, afirmen que el menoret gironí va anar a Oxford. Voldríem, en aquest escrit, sostenir alguna hipòtesi de treball sobre com, per què, amb qui i què va fer el franciscà català a la ciutat d'Oxford. Són diverses les preguntes que ens podem fer sobre això. En aquest sentit, i amb tanta cautela com sigui possible, assajarem d'esbrinar amb qui contactà Eiximenis a la ciutat universitària anglesa i si, efectivament, assistí a les dependències de la novella i prestigiosa universitat. Amb quina condició? –si se'ns permet l'expressió– Amb carta de recomanació i amb el suport econòmic de qui? Gràcies a qui hi anà? Quines influències rebé aquell jove menoret a Oxford? Albert Hauf (Hauf, 1983) afirma: «Pel que fa a la formació intel·lectual del minoret gironí, cal suposar que va seguir el currículum tradicional a les escoles del seu orde. Crec probable que només iniciés els viatges a l'estranger després de l'ordenació sacerdotal, i que l'estada a la universitat d'Oxford, on aleshores els franciscans tenien un dels estudis més actius i brillants.» També Xavier Renedo (Renedo, 1993) diu que Eiximenis, «va completar la seva formació intel·lectual estudiant a la universitat d'Oxford»; Jorge J.E. Gràcia (Gràcia, 1977), ens diu que «el 1365 va assistir a la lectura de les Revelacions del frare Pere d'Aragó a la cort pontíficia d'Avinyó. Els cinc anys següents els passà estudiant i viatjant pels diferents centres universitaris d'Europa: París, Colònia, Oxford i Roma». Martí de Riquer, R. Assunto, G. Zanoletti i M. De Montoliu, en els estudis respectius, indiquen només que visità Oxford. Curt J. Wittlin va més enllà i precisa que «l'ambient acadèmic que més li esqueia era el de la universitat d'Oxford. [...] Però ni a Oxford Eiximenis va quedar-se els vuit anys necessaris per guanyar-se la *licentia docendi*, i és potser una de les raons per les quals no li fou oferta, el 1371, la càtedra de teologia de l'Estudi de Lleida»⁹. Com veurem, l'am-

⁸ Hem consultat *Cronología historico-legalis Seraphico Ordinis Fratrum Minorum Sancti Patris Francisci...: Tomus primus capitulorum omniu & congregationum generalium à primo eiusdem Ordinis exordio, usque ad annum MDCXXXIII*, pàgs. 50 i 72, Neàpolis, 1650, exemplar de la Biblioteca Mariana del Convent de Sant Francesc d'Assís de Barcelona. Exemplar de Biblioteca de la Universitat de Barcelona.

⁹ Vegeu introducció citada *op. cit. & supra*.

bient intel·lectual de la universitat d'Oxford era escaient per a la carrera del gironí; no l'únic, és clar, però val a dir que quan Eiximenis va arribar a Oxford la complexitat i les *disputatios* internes dels *colleges* anglesos, per bé que importants i ja amb cert renom, no estaven a l'abast de qual·sevol i menys, d'entrada, potser per a un frare estranger i franciscà. Una altra cosa eren les *disputatios* que es feien a les sales pertanyents als convents dels ordes religiosos, per exemple entre els franciscans: «*It seems to have been common for lectures and disputatios to take place in the lecture rooms of the religious orders even when they were not presided over by one of their members.*»¹⁰

Sigui com sigui, són molts els records i la memòria d'Anglaterra que Francesc Eiximenis ens deixa en les pàgines de les seves obres, així en el *Dotzè llibre del Crestià* (Renedo-Martí, 2005), diu el franciscà gironí en el capítol XXI: «*E d'aquí vench, après la hedifficació de París en França, la sciència e estudi de saviesa aquí. E d'aquí passà en Anglaterra, on ha diversos e notables estudis, e après dels dits lochs és-se escampada per tot lo món.*» I en el capítol LX: «*Per satisfer, encara a tota la comunitat crestiana, ha la santa Esgleya instituïdes, o diputades, e privilegiades e fort exalsades moltes honorables ciutats en les quals ha posats studis de diverses sciències, axí com a París de theologia; e a Oxònia e a Cantabrigia, qui són en Anglaterra [...].*»¹¹

Sens dubte, la seva estada a l'estranger deixà una forta empremta al llarg de la seva vida, de tal manera que les referències a les nacions europees que visità –França, Alemanya, Anglaterra, Itàlia i Castella– són freqüents en els seus escrits. Començant pel clima, comenta: «*Veem ací [al País Valencià] l'aire comunament bell e clar, e no espès, ni fumós, ni tèrbol (així com en França, ne en Anglaterra, ne en Alamanya), mas clar, e bell quasi tostemps en ivern, i en estiu, e en primavera e autumpne,*»¹² passant per aquell capítol del *Terç del Crestià*, en el qual escriu: «*Catalans menjén pus graciosament e ab millor manera que altres nacions. Els angleses e almanys no.n veuen comunament, [de vi] ans beuen çervesa e medò, o pomada o altre abeuratge luny de vy [...]. Angleses beuen d'un anap de vy cant n'ant vint o XXX persones, e cascú beu un glop.*» I també fa referència a la manera com mengen els anglesos: «*Los angleses a cada vegada que's posen la*

¹⁰ EVANS, G.R.; *John Wyclif. Myth and Reality*, pàg. 76, Oxford, 2005.

¹¹ Vegeu edició, pàg. 88, Girona, 2005.

¹² EIXIMENIS, Francesc; *Regiment de la cosa pública*, pàg. 23, 1927.

*cuyllera en la bocha la muden ab lo tovalló, majorment si menjen ab altre en una matexa escudella.»*¹³

GREY FRIARS I L'«STUDIUM GENERALE» D'OXFORD

Dels ordes monàstics influents, quant a la seva preparació i bel·ligerància teològiques, els primers que van arribar a la ciutat d'Oxford van ser els frares dominics, coneguts a Anglaterra com a *black friars*. S'establiren a la ciutat entre l'any 1221 i el 1222, «*in the heart of the Jewry*» i els franciscans, *grey friars*, van arribar a la ciutat universitària dos o tres anys després. Els franciscans arribaren a Anglaterra a les ordres d'Albert de Pisa, que en tot moment recordava als seus frares que havien de mantenir silenci a les cases on s'hostatjaven, altrament –com agradava a Sant Francesc– procuraven sovint «*the courtesy and charm*». A.L. Rowse, afirma que van arribar a la ciutat l'any 1224 i es van instal·lar en un antic convent i en unes cases que aquell mateix any van adquirir a la parròquia de St. Ebbe's, a prop del riu, restes d'un convent de l'època normanda fundat l'any 1005 en memòria d'Ebba i Tibba, germanes respectives d'Etherlfrid, rei de Nothumberland: «*Domus Almarus comes Conurbiae contulit ecclesiae de Eisham supradictae curiam suam in Oxonia in qua ecclesia S.Ebae sita erat cum quibusdam aliis redditibus ad eandem curiam pertinentibus.*» Els franciscans establiren inicialment en aquell indret, a redós de la muralla, la seva petita i senzilla escola que, amb els anys, anà creixent progressivament, amb una infermeria i altres edificis aptes per a la docència. Afirma l'estudiós del franciscanisme català Jill R. Webster que els menorets «primer acostumaven a allotjar-se en cases particulars per fer-se coneguts a la zona»¹⁴. St. Ebbe's és avui una petita parròquia d'Oxford que conserva diversos elements ornamentals romànics amb un bell pòrtic del mateix estil, però ja no és seu o casa franciscana.¹⁵

¹³ Vegeu edició de Jorge J.E. GRACIA, pàgs. 89, 127, *op.cit.* 1977.

¹⁴ WEBSTER, J.R.; *Op. cit.*, pàg. 31.

¹⁵ BRODRICK, HON. George C.; *Memorials of Merton College with biographical notices of the wardens and fellows*, pàg.2, Oxford, 1885. ROWSE, A.L.; *Oxford in the History of the Nation*, Londres, 1975.

Per l'arribada i la ubicació dels frares Franciscans als paratges d'Oxford és imprescindible LITTLE, Andrew G.; *The grey friars in Oxford*, capítol II, *Property and Buildings*, pàgs. 12-25, Oxford, 1892.

Del 27 d'agost de l'any 1226 es documenta una butlla del papa Bonifaci VIII en la qual el pontífex autoritzava els franciscans d'Oxford a canviar la ubicació del seu convent. La congregació franciscana d'Oxford, havia rebut el vistiplau del summe pontífex per establir-se a terres angleses l'any 1220, tal com diu la butlla papal i la crònica *De adventu minorum* de Tomàs d'Eccleston, i dos anys després s'establien a Oxford. Vegem el text de la butlla:

«*Fratribus Oxonien jubet conferri locum Fratrum de Poenitentia J.C. ex Vaticanum Registrum.*

Oxonien Fratr[um] Expositio

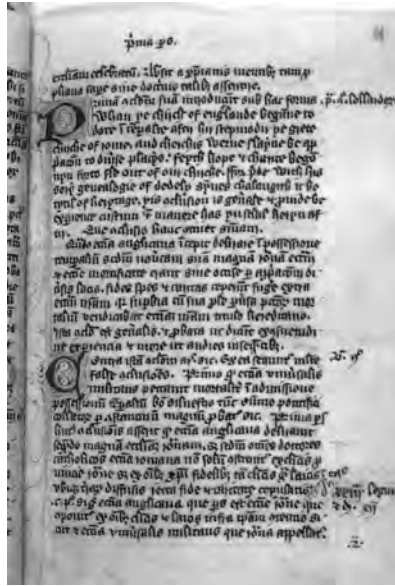
Ex parte dilectorum filiorum Guardiani & fratrum Oxonien

Ordinis Minorum tuae Diocesis Nobis extitit intimatum, quòd Locus eorum adeo auctus esse dignoscitur, quòd Scholares ad Studium in Sacra Pàgina, alique Cristifideles ad audiendum verbum Dei apud locum ipsum convenire comode nequeunt, & moravi, maxime cum propter talia confluat ad locum ipsum non modica hominum multitudo; qui quidem locus nonisi per domum, sive aream Fratrum Ordinis de Poenitentia JESU CHRISTI, Oxonien qui alias Saccitae dicuntur, quae ipsi loco Fratrum minorum est nullo medio conjuncta, potest aliquatenus dilatari. Licèt autem dictus Ordo de Poenitentia JESU CRHRISTI post Generale Concilium institutus per Sedem Apostolicam confirmatius fuiste dicatur, est tamen de illis, quibus ad sustentationem Fratrum ipsius Ordinis redditus, aut facultates habere propriae constitutiones, seu Regula interdicit, sed eis victum per quaestum publicum solet incerta mendicitas ministrare. Verum Sel. Record. Gregorius Papa X praeceptor noster statuit in Concilio Lugdunem.

Fratribus Minoribus pro praedicti eorum loci ampliatione auctoritate nostra concedas, inducens eos in eiusdem Domus, seu Areae, ac jurium & pertinentiarum suarum corporalem possessionem & defendens inductos, contradictores autem.

Oxonien: incolis Oxford tunc Diocesis Lincolnien pstea Episcopali dignitate donata, vetusta, ac celebri Academia refulgens, ubi Fratres nostri, Conv[entum] obtinuerunt anno 1220.»¹⁶

¹⁶ *Bullarium Franciscanum romanorum pontificum, constitutiones, epistolas ac diplomata continens tribus ordinibus minorum...Studio et labore, Fr. Joannis Hyacinthi Sabalareae. Vol IV, pàg 165, Roma, exemplar procedent de la Biblioteca Mariana del Convent de Sant Francesc de Barcelona, avui a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona.*

John Wyclif, Sermons on the Sunday Epistles and Gospels. Manuscript s. XIV. Bodleian library, University of Oxford.

Manuscrit del New College: El guardià "Warden" i els escolars "Scholars", manuscrit de la Bodleian library d'Oxford. S. XIV.

Imatge d'un frare franciscà en les tasques del scriptorium (Manuscrit de la Bodleian library d'Oxford).

Imatge de Robert de Groneteste primer Chancellor de la Universitat d'Oxford i bisbe de Lincoln (Manuscrit de la Bodleian library d'Oxford).

L'any 1317, la comunitat franciscana d'Oxford tenia 84 frares; i el 1377, 103.¹⁷ Sigui aleshores a la parròquia de St. Ebbe's, o el posterior convent que la comunitat regentà posteriorment en el segle XIV fora de les muralles de la ciutat d'Oxford, aquest va desenvolupar-se pròpiament més que un *studium*, gairebé com una autèntica i veritable facultat de teologia franciscana: «*The University was not a group of buildings; it had almost no buildings yet to call its own. There was no faculty building for the Masters of the Theology Faculty. They gave their lectures in one of the religious houses, or in the schools near the University Church of St Mary the Virgin, possibly in one of the halls or colleges.*»¹⁸

El convent franciscà va determinar el caràcter del pensament teològic i filosòfic que hi desenvoluparen en el temps d'Adam Marsh, Roger Bacon (1210/14- ? 1292) i, posteriorment, Johannes Duns Scott (1266-1308) i Guillem d'Occam (? 1290-1349). També alguns d'aquests filòsofs, teòlegs i estudiosos franciscans vinculats a Oxford foren *magister* de la universitat: «*The franciscans, however, included the intellectual leaders who won European fame for Oxford –Roger Bacon, Duns Scotus, William of Ockham– and in the next century put in ahead of Paris.*»¹⁹ Realment, el paratge d'Oxford, avui –com en l'edat mitjana– és tingut per molt bell. Enllà del coneixement que s'hi desenvolupà, el cronista John Rous va escriure sobre això pels volts de 1375: «*Not far from this is it is known that the town of Oxford is situated, which because of the pleasantness of the rivers, meadows and woods adjoining it, antiquity formerly named Bellesitum; afterwards the saxon people named it Oxford from a certain neighbouring so called, and selected it as a place of study.*»²⁰ Enllà de la bellesa del paratge, «*oxonium nobile anglie oppidum, septentrionalem tamesis ripam elegantissimo atque salubri situ illustrat*», l'activitat d'estudi i discussió de l'escolàstica en els primers *colleges*, hi desenvolupaven la seva activitat docent mestres com els esmentats Adam Marsh, Tomàs de York (*magister* entorn de 1253), Roger Bacon i Robert de Grosseteste. Robert de Grosseteste, que anà a

¹⁷ KNOWLES, Dom David; *The Religious Orders in England*, pàg. 193, vol. I, Cambridge, 1948.

¹⁸ Ídem EVANS, pàg. 17.

¹⁹ ROWSE, A.L.; *Oxford in the History of the Nation*, pàg. 23, Londres, 1975.

«Oxford Theology and Theologians, c. A.D. 1282-1302», a *Studies in English Franciscan history: being the Ford lectures delivered in the University of Oxford in 1916*, Manchester, 1917.

²⁰ SLAVENS, P. Thomas; *Theological libraries at Oxford*, Munic, 1974.

estudiar a la Universitat de París i s'interessà profundament per la filosofia aristotèlica, la qüestió dels universals i de la ciència, esdevingué el primer *chancellor* de la Universitat d'Oxford entre els anys 1229 i 1235 en què va ser nomenat bisbe de Lincoln. Robert de Grosseteste va ser el primer i més eminent *magister scholarum* de la incipient universitat d'Oxford ²¹. Quant als seus estudis teològics, la seva influència revertí posteriorment en personatges tan crucials com ara Roger Bacon (- 1212-1292/1294), que va ser el més directe deixeble seu, a més de Tomàs de York, (?-1260), Duns Scott (-1265- 1308) i Guillem d'Occam (? 1290-1349). Grosseteste acollí bé els franciscans que arribaren a Oxford, perquè els menorets demostraren en tot moment la seva austera senzillesa, la seva tendresa, la laboriositat, la generositat i la disciplina envers la litúrgia de l'Església; i hom afirma que, entre els anys 1227 i 1229, Robert de Grosseteste, prenent certament una iniciativa arriscada per al prestigi de la universitat, va convidar els joves franciscans a llegir dintre de l'àmbit docent. No només això, sinó que posteriorment alguns estudiants franciscans van ser allotjats en algunes cambres de l'*studium generale* d'Oxford. En època de Grosseteste encara no havien estat creades pròpiament les institucions corporatives dels *colleges*, el funcionament dels quals donarien tanta rellevància al que hom coneix avui com a Universitat d'Oxford. Quant a la personalitat de Robert de Grosseteste i a les seves bones relacions amb els franciscans, Davide Bigalli comenta que es mantingueren, tanmateix, bones i correctes quan ell esdevingué bisbe de Lincoln, ho escriví el mateix Grosseteste en les seves *Epístoles* (*Epistolae*, XXXIV): «*Scit enim vestra discretio, quan utilis est populo, cum quo habitant, Fratrum Minorum praesentia et cohabitatio, cum tan verbo praedicationis quam exemplo sanctae caelestique conversationis et devotione jugis orationis continue et indefesse portent pacem et patriam illuminent, suppleatque in hac parte, pro magna parte defectum praelatorum... Quia igitur dictorum Fratrum Minorum conversatio est populi cum quo habitant ad agnosendam veritatem illuminatio, et ad currendum in viam pacis directio, tractus, stimulatio, et propulsio, defectuumque praelatorum sub quibus habitant non modice suppletio, aliisque pauperibus non egestatis, sed abundantiae occasio;*

²¹ SLAVENS, P. Thomas; *Theological libraries at Oxford*, Munic, 1974.

*non potest verus amator boni ex animi deliberationem tantum bonum repellere, sed magis totis conatibus attrahere.»*²²

Els ensenyaments dels franciscans entusiasmen Grosseteste de tal manera que la seva disciplina, les seves raons, la seva doctrina i, sobretot, la seva devoció, no li semblaven contraris a la llei, per consegüent, es mostrà favorable a les seves circumstàncies. L'estudiós franciscà Pedro Sanahuja en la seva magna obra afirma: «*En 1225 ya estudiaban los frailes del convento de Oxford bajo Roberto Grosseteste, maestro regente de aquella Universidad, pasando desde entonces dicho convento a ser escuela o estudio universitario. En 1340, el estudio de los franciscanos de Cambridge, Inglaterra era incorporado a la Universidad.*» Grosseteste esdevingué partidari també d'introduir reformes en el si de l'Església, de manera que la ideologia franciscana fou, de moment, benvinguda a Oxford; tot i que, en el segle XIII, hom ha apuntat una certa incompatibilitat a la doble pertanyença a un orde monàstic i a una corporació universitària. Oxford, tal vegada, va ser l'excepció d'aquesta convivència, almenys en aquesta època, perquè la relació dels franciscans i la docència en aquell estudi fou molt important, tingué renom i prestigi. Malgrat tot, l'historiador francès Jacques Le Goff afirma: «*Mais on ne voit pas toujours que l'entrée des Mendicants dans les universités a posé à ces moines –surtout aux Franciscans- des problèmes qui mettent en lumière la prise de conscience de l'état universitaire.*

Nous nous bornerons à illustrer ce conflit intérieur, mais éclairant au-delà des frontières monastiques, par un exemple.

*Même si la question n'a pas provoqué chez les Franciscains d'aussi âpres querelles et n'a pas été aussi centrale pour l'ordre que la question de la pauvreté, la science, c'est-à-dire en fait – et cette équivalence est révélatrice de la situation intellectuelle au XIIIè siècle- la fréquentation des universités a été un des problèmes clés de l'ordre après la mort de saint François.»*²³

Grosseteste va promocionar a Oxford l'estudi del grec, la traducció d'algunes obres d'Aristòtil, com ara l'*Ètica*, l'estudi del *Nou Testament* i requerí que s'estudiessin també les *Sentències* de Pere Llombard, les quals

²² Citat per BIGALLI, Davide; «*Giudizio escatologico e tecnica di missione nei pensatori francescani : Rugero Bacone*», pàg.154, a *Espansione del francescanesimo tra occidente e oriente nel secolo XIII*. Assís, 1979.

²³ LE GOFF, Jacques; «*Conscience de l'université médiévale*», pàg. 189, a *Pour un autre Moyen Age*, París, 1977.

esdevingueren una matèria comuna en els estudis conventuals de teologia de l'occident medieval. El primer conseller de la universitat impulsà també que alguns estudiants s'endinsessin en el coneixement de la ciència dels àrabs i recomanà que alguns d'ells anessin al nord d'Àfrica per conèixer personalment la saviesa oriental. Grosseteste encaminà la primera universitat anglesa vers el coneixement intel·lectual més empíric per tal de fer front i contrarestar l'excés de teologia i filosofia escolàstiques que es desenvolupava a la brillant Universitat de París; «*L'illustration de l'Université parisienne, son immense renommée, la réputation de ses docteurs*» de les quals parlava en referir-se a l'època M.E. Dubarle.²⁴ D'aquesta manera, doncs, Robert de Grosseteste contribuí que a Oxford hom desenvolupés també l'astronomia, les matemàtiques, la botànica, el desenvolupament de la medicina i la química, matèries de les quals excel·leix aquesta universitat fins i tot en temps moderns. Grosseteste esdevingué prestigiós mestre de mestres i subtil escriptor al mateix temps.

No hi ha dubte que en el segle XIII, tant la Universitat de París, com els convents franciscans d'Anglaterra i d'Alemanya gaudien d'un prestigi i d'una rellevància extraordinaris com a centres de formació i de discussió teològica i filosòfica, de tal manera que esdevingueren centres reconeguts per la qualitat dels seus ensenyaments, per tant, cosa certa és que, «*los estudiantes franciscanos de Francia y Alemania iban al Estudio de nuestros conventos de Oxford y Cambridge, como consta al menos en el siglo XIV. [...] Pronto se desplazaron los mejores estudiantes a los Estudios Generales de Francia o Inglaterra, donde habían de éstos cuatro en el siglo XIII y por lo menos, dos en el XIV. El Provincial y Capítulo escogían por escrutinio los candidatos y los presentaban al General, quien podía y debía enviarlos a un Estudio General de la Orden.*»²⁵

ELS PRIMERS «COLLEGES» D'OXFORD

Walter de Merton, que havia sigut estudiant a Oxford, va formar-se amb els ensenyaments d'un eminent mestre franciscà recomanat per Robert de Grosseteste, Adam de Marisco o Adam Marsh. Walter de Merton, «*clerk and formerly Chancellor of the illustrious Lord the King of*

²⁴ DUBARLE, M.E.; *Histoire de l'Université de Paris*, pàg. 135, París, 1844.

²⁵ Vegeu, SANAHUJA, Pedro; *op.cit. & supra*, pàgs. 174-176.

England» va fundar el 1249 a la ciutat de Durham un incipient col·legi per a escolars que posteriorment traslladaria a la ciutat del Tàmesi, el Merton College d'Oxford, la segona de les corporacions universitàries que s'hi institucionalitzaren el 1264. Walter de Merton esdevingué un benefactor dels framenors de la ciutat; de manera que, posteriorment, els franciscans tingueren, tanmateix, una important influència en la redacció dels estatuts del *college* i en la fundació del primer dels *college* d'Oxford, el Balliol College.

El primer dels *colleges* que va proliferar, doncs, en els indrets d'Oxford, va ser el Balliol College, corporació fundada el 1263 a benefici dels estudiants pobres («*his house for poor scholars*») pel ric prohoms John de Balliol a instància de la seva esposa, Devorguilla, que en quedar vídua prengué, tanmateix, un confessor franciscà i procurà la definitiva consolidació del *college* vers el 1282; la tercera institució d'Oxford fou l'Exeter College la fundació del qual data de 1314; la quarta de les institucions docents va ser l'Oriel College, fundat l'any 1324 per Adam de Brome, almoner del rei Eduard II. Aquest darrer *college* gaudia de completa autonomia quant a la recepció de membres. L'any 1361 l'arquebisbe Islip va fundar el Canterbury College, institució docent que en aquella època permetia clarament la convivència entre monjos i seculars a les seves aules, però per la data en la qual va ser fundat, i per la idoneïtat que hauria convingut al gironí, Francesc Eiximenis ja havia tornat a Catalunya. Sigui com sigui, tal vegada, a desgrat de la rigidesa dels propis estatuts d'algunes corporacions universitàries, a Oxford hi hagué fins al final del segle XIV una permissivitat entre els estudiants recomanats que es podien pagar l'estipendi universitari i els membres d'ordes religiosos que acudien també als *halls* universitaris, on tenien lloc algunes conferències públiques de temes teològics i filosòfics. Els membres dels ordes mendicants estaven exempts de pagament a la universitat, segons Andrew G. Little. A finals del segle, l'any 1395, el papa Bonifaci IX va eximir la universitat de la jurisdicció episcopal, de manera que el complex universitari d'Oxford inicià un desenvolupament important per a la seva independència i llibertat intel·lectuals. De fet, algunes polèmiques intel·lectuals i teològiques mantingudes en alguns dels *colleges* suposaren un autèntic trasbals per a l'ortodòxia de l'Església, a l'arquebisbat de Canterbury. No només en els *colleges* es van suscitar polèmiques, també en les mateixes institucions conventuals franciscanes, com la que ens conta el mateix Francesc

Eiximenis en el *Segon del Crestià* (cap. LXIII): «*Qui posa com deu hom corregir los profetes falsaris d'aquests temps, 'E per aquest consell se regí una vegada en Anglaterra un guàrdia del convent dels Frares Menors de Cantabrigia contra un frare, son súbdit, fantàstic e capitós, e ab consciència cauteriada, segons que es recompta.*

On deus saber que, com se recompta, lo dit frare, súbdit era estudiant, aquí mateix, en teologia, e tostemps, quan los altres anaven a matines, ell, jaent en son llit, proposava a si mateix aital qüestió, ço és, si ell es devia llevar a maitines o no. '[...]»²⁶

No obstant la creació de les diverses institucions universitàries, el Merton va ser originàriament un dels més importants *colleges* en els paratges d'Oxford prop del Thames on Isis (> Tàmesis). El funcionament d'aquests *colleges* originàriament era similar al dels monestirs: vida en comú, neteja en comú, un responsable comú, etc., amb algunes lògiques diferències. El Merton College esdevingué la institució que marcà la pauta per a les altres institucions universitàries; altrament, gaudí de notable prestigi en la seva primera centúria de desenvolupament, és a dir entre la segona meitat del segle XIII i la segona meitat del segle XIV. El seu funcionament serví de model per als ulteriors *colleges* que es crearien després, tanmateix entre les distintes institucions docents, hi havia característiques similars, però n'hi havia de diferents. En la *Regula Mertonensis* es deia: «*Quodque status domus, ac magister et scholares, huiusmodi ordinarentur quatenus esset commodè, secundum quod magister et scholares Aulae Scholarium de Merton in Oxon discretius ordinatur.*» Calia per ingressar-hi –als dinou anys–, a més del certificat dit de *baccalarius, probi baccalaurei, batxeller o bachelor*, i una carta de recomanació d'algun noble o autoritat eclesiàstica, una especial entrega a l'estudi i a les lletres, l'estudi de les arts, la filosofia, els canons i la teologia, a més d'un seguiment estricte de les hores canòniques i la resta de celebracions religioses. Els estudiants mentre menjaven, escoltaven –com era també consuetud en els recintes conventuals– els textos que hom llegia. Havien de retre estricta observança i silenci.

Els primers dotze llibres canònics que es documenten a la biblioteca del Merton College eren:

La primera part dels *Psalms* i les *Glosses*

²⁶ Citem per l'edició d'Albert Hauf, *Lo Crestià* (selecció), pàg. 66, Barcelona, 1983.

El llibre de Job, els profetes menors, etc., les seves glosses.

Epístoles canòniques, *El Cant dels Cants*, les *Lamentacions* i les glosses.

Aristòtil, *De animalibus*.

Sant Tomàs d'Aquino, segon llibre i els pensaments.

Sant Tomàs d'Aquino, tercer llibre i els pensaments.

Sant Bonaventura, segon llibre i els pensaments.

Sant Bonaventura tercer i quart llibre i els pensaments.

Petrus Cormaster, *Historia scholastica*

Sant Agustí, *La ciutat de Déu*

Sant Gregori, *Pastoralia*

Diverses obres de Sant Jeroni i altres pares de l'Església. Comentaris de l'*Ètica* d'Aristòtil.

Val a dir que tots aquests llibres de teologia i filosofia, comuns entre els estudis escolàstics, els cita perfectament Francesc Eiximenis en el decurs de la seva obra. Com a exemple, en el *Dotzè llibre del Crestià* fa diverses referències a Petrus Cormaster, a Sant Agustí, a Sant Gregori i a diverses obres d'Aristòtil.²⁷

El Merton College esdevingué també el primer centre universitari a la ciutat d'Oxford que gaudí d'uns estatuts que regulaven el seu funcionament i la seva disciplina. L'agost de l'any 1274 s'autenticaren amb la signatura del rei Eduard I, i el *college* va esdevenir, de manera permanent, residència d'estudiants i dels *fellow*, els altres membres residents de la institució, els quals eren els encarregats de donar classes, almenys per un període de tres anys.²⁸ Per cada deu o vint escolars hi havia un responsable o *decanus*, amb qui es compartia, tanmateix, la taula per menjar, que havia de ser tan llarga com fos possible. Durant els àpats, doncs, els estudiants menjaven en silenci, sense fer cap mena de soroll, bo i escoltant la lectura que toqués, i quan parlaven, únicament ho havien de fer en llatí.²⁹

²⁷ Vegeu edicions de RENEDO, Xavier (2005), p.34, 61, 142, 165, 118, 135, 214, 257, 264, 246, 68, 102, 114, etc. També ed. (1986).

²⁸ *Op. cit.* EVANS, G.R.; pàg. 76.

²⁹ BRODRICK, HON. George C.; *op. cit. & supra*.

FRANCISCUS XIMENIS ARRIBA A OXFORD

Aquest era, doncs, l'ambient que es trobaren Francesc Eiximenis i els seus acompanyants quan van arribar als paratges d'Oxford. Pel contingut de les lletres reials que s'atorgaren a altres estudiants de la corona catalanoaragonesa, que uns anys després van anar també a Anglaterra, hem de creure que el gironí viatjà amb un mínim seguici a la ciutat universitària, a la usança franciscana. Com diu Webster: «Era costum que cada frare tingués un company (*socius*), i que els dos viatgessin junts pels camins. [...] La manera habitual de viatjar dels frares era a peu, però posteriorment en certes circumstàncies se'ls va permetre anar a cavall o sobre una mula [...]. No hauria estat res inusual, doncs, veure dos frares, acompanyats d'un servent i probablement, en alguns casos, d'una mula, als quals s'enviava a aconseguir el menjar de la casa.»³⁰ Per sentit comú i pel que ens relata en tot moment el pare franciscà Pedro Sanahuja, hem de creure que el primer contacte que el gironí va tenir a la ciutat d'Oxford va ser la comunitat franciscana del convent que, com hem assenyalat anteriorment, en l'època de l'estada d'Eiximenis s'apropava al centenar de conventuals. Resulta totalment lògic pensar que Francesc Eiximenis –com tots els germans del seu orde– es movia i sojornava, durant els llargs viatges que van emprendre, preferentment a cases i convents de l'orde. Pensem que pels volts de l'any 1255 els franciscans tenien 49 cases a Anglaterra i uns 1.242 frares; el 1275 a França tenien a l'entorn de 195 convents.³¹

Eiximenis romangué de primer antuvi al convent i a l'*studium* que regentaven els seus germans d'Oxford que, d'aquí, radicava en tot l'occident medieval –com hem avançat– l'anomenada de l'estudi que hi tenien els franciscans. El mateix va fer quan sojornà temps després a Colònia on, d'ençà de 1307, els franciscans hi tenien també un *studium generale*. Potser ens convé esborrar el miratge que ens ha captivat sovint i ens ha fet pensar a tots plegats de bell antuvi que el gironí anà de manera premeditada a la universitat, a les universitats. Cal dir sobre això que concretament la universitat de Colònia no va ser fundada *de facto* fins l'any 1388. Tanmateix, algun autor apunta que Eiximenis també passà per Cambridge.

³⁰ Vegeu WEBSTER, J.R.; *op. cit.* pàgs. 184, 193, i LITTLE, A.G.; *op.cit. & supra*, pàg. 91.

³¹ BROOKE, Rosalind B.; «*La prima espansione franciscana*», a *Espansione del francescanesimo tra occidente e oriente nel secolo XIII*, pàg.134, Assis, 1979. També LITTLE, A.G., *op.cit. & supra*, pàg. 44.

Que passà per aquella ciutat universitària s'hi refereix ell mateix com assenyalem més avall, però podem pensar que assistís com a visitant a algun *college* d'aquella universitat? (Fàbrega, 2000). El pare Sanahuja, en el seu interessant i preuat estudi, parla sobre això: «*De los estudiantes que nuestra Provincia desplazaba a los Estudios Generales de París, Oxford, Cambridge u otros, unos tenían por objeto estudiar simplemente para el lectorado, y muchos cursar los estudios de magisterio fuesen o no ya bachilleres o lectores. Y, salvo estos objetivos especificados, no cabe duda que con fines de predicción o simplemente de obtención del grado de maestro, los superiores desplazarían a los Estudios Generales del extranjero a otros estudiantes, que también habrían despuntado por su ingenio u óptimas cualidades morales.*

*A tenor de las Constituciones benedictinas o de Cahors de 1336 nadie, sin dispensa pontificia, podía recibir los grados de licenciado y de maestro más que en la Universidades de París, Oxford y Cambridge, previa designación del Capítulo Provincial y presentación de éste al Ministro General, que, a su vez, presentaba el candidato a la Universidad de su elección. Pero no siempre se observaban a la letra los Estatutos benedictinos a este respecto.»*³²

Si Eiximenis va rebre les ordres majors el desembre de 1352, probablement en el decurs dels primers mesos de l'any següent, amb vint-i-dos anys –com intentem de sostenir– empenqué viatge cap a Anglaterra. Com s'ha afirmat, durant aquest període entre 1352 i 1356, Eiximenis passà per Oxford, París i Colònia. No podem ara com ara saber quant temps romangué a la ciutat anglesa, però podem suposar que dels quatre anys llargs que romangué fora de la pàtria catalana, almenys dos anys, els passà per terres angleses.

Un document de l'ADG, estudiat pel filòleg Pep Vila, prova com Francesc Eiximenis va obtenir el 26 d'agost de 1364 d'A. Francesc de Camps un ajut monetari de cinc florins, per tal que pogués traslladar-se a estudiar a París.³³

Si des del desembre del 1352 fins al 1356 sabem que és per terres angleses i alemanyes –i de pas també, possiblement, va sojornar a París per primera vegada–, el mes de març de 1357 assistia al capítol de fraïmenors al convent de Girona, la qual cosa suposa un autèntic parèntesi en

³² SANAHUJA, P. *op.cit.* & *supra*, pàg. 176-177.

³³ VILA, Pep; *El viatge d'estudis de Francesc Eiximenis a París*, pàgs. 265-267, Quaderns de la Selva, 13, Santa Coloma de Farners, 2001.

la seva etapa de formació. Després d'una breu estada a Girona, podem aventurar-nos a defensar la idea i suposar que Francesc Eiximenis realitzà un segon viatge, aquesta vegada a París, en la seva etapa de formació, puix que entre l'estiu del 1364 i el 1365 romangué a terres franceses; concretament entre París i Avinyó. En acabar aquesta segona etapa de viatges i de formació, Francesc Eiximenis tindria trenta-cinc anys.

Per la introducció que ens hem permès anteriorment, el que s'imposa de manera crucial és el que segueix: aconseguí Francesc Eiximenis ésser admès en alguns dels *college* que desenvolupaven a ple rendiment la seva activitat acadèmica i constituïen la Universitat d'Oxford entre el període de 1353 i 1356? El que és clar és que en aquest curt període de temps Eiximenis no pogué obtenir cap titulació en cap de les institucions d'Oxford; tot i això, res impedeix pensar que el gironí pogués assistir com a oient a múltiples o diverses sessions de *doctentia* pública que es feien als *halls* o residències universitàries, o que eventualment fos convidat en alguna llarga taula d'algun refectori, o consultar i copiar en alguna de les biblioteques dels *colleges* algun dels volums d'Aristòtil, com ara el *De Coelo et mundo*, el qual, com escriu ell mateix: «*No és en Catalunya, ne li hi havem per familiar, trobar-lo-has, emperò, en les universitats de París e d'Anglaterra.*» Certament, el Caius College de Cambridge custodia tres volums manuscrits del segle XIV del *De Celo et mundo* d'Aristòtil.³⁴ Més enllà de la possibilitat que Francesc Eiximenis tingués o no tingués l'oportunitat de copiar textos d'alguns llibres disponibles en alguna biblioteca d'algun dels *colleges* –com la que remarcàvem del Merton College– la cosa certa és que els membres dels ordes religiosos gaudien de certs avantatges, puix que la pròpia comunitat franciscana d'Oxford disposava de dues biblioteques; una amb llibres per als estudiants i l'altra per a l'ús de tota la comunitat. Encara que pugui semblar paradoxal, si ens remetem a l'esperit originari d'extrema austeritat que proclamà Sant Francesc d'Assís, les principals biblioteques d'Oxford eren de les cases dels mendicants, malgrat que també, lògicament, alguns dels *colleges*, com ara el Balliol College, el Merton College i l'Oriol College, tenien ja aleshores –segle XIV– col·leccions importants.

³⁴ Citem per edició i introducció de A. Hauf, *Lo Crestià*, 1983; *Vita Christi*, (1,60), *op. cit.* & *supra*. LITTLE, A.G. *op.cit* & *supra*, pàg.153.

La còpia de llibres dels monestirs, de les biblioteques catedralícies o de les mateixes institucions universitàries, entre els estudiants, era una activitat freqüent que a més, eventualment, amb la venda de les còpies respectives, els procurava fins i tot beneficis crematístics.³⁵

Pel que fa a la possible relació del gironí amb les institucions universitàries, hem de dir que no hem trobat cap registre escrit en cap dels *colleges* d'Oxford que demostrï de manera inequívoca i fefaent el seu pas per qualsevulla de les institucions esmentades, ni tampoc –de moment– hom ha trobat rastre de cap document de la Cancelleria Reial, ni d'orde eclesiàstic a la corona d'Aragó que demostrï concretament i singularment que alguna autoritat emmenés Eiximenis a Oxford. Altrament –i seguint Sanahuja–, de les dates en les quals precisem que el menoret gironí sojornà a la ciutat d'Oxford no en tenim documentació i, per tant, no sabem tampoc en el dia d'avui de manera fefaent qui era el provincial franciscà a la corona d'Aragó. Sabem que fra Raimon de Bas ocupà el càrrec fins a la segona meitat de l'any 1350, i no és fins al 12 de novembre de 1358 que tenim notícia de qui ostentà la màxima dignitat franciscana als territoris de parla catalana. Es féu càrrec de la direcció de la província franciscana del 1358 fins al setembre de 1369, fra Bernat Bru.³⁶ Per tant, com que no tenim notícia de qui va ser la màxima autoritat franciscana entre els anys 1350 i 1358, període que coincideix amb escriu amb el temps en què Francesc Eiximenis romangué fora dels territoris de la corona, no sabem quina autoritat de l'orde manà, suggerí i subvencionà el gironí i els qui l'acompanyaren perquè anés justament a Oxford. Pel contingut dels capítols generals dels framenors, que hem citat al començament de la nostra tesi, estem en condicions d'afirmar que Francesc Eiximenis anà primerament durant uns dos anys al regne d'Anglaterra; sojornà a Oxford i a Cambridge. Després d'aquest periple anà a l'*studium* dels franciscans de Colònia i, finalment, degué freqüentar sessions públiques a la Universitat de París, on la facultat de teologia excel·lí entre totes les altres i on s'hi van formar tants bisbes, papes i altres intel·lectuals de la cristiandat occidental. A París, Francesc Eiximenis tampoc assolí cap títol universitari.

³⁵ EVANS, G.R. *op.cit. & supra*; pàg. 79-80.

³⁶ SANAHUJA, P. *op. cit & supra*, pàg. 251.

És clar i està ben documentat que tant els monarques catalans, com les autoritats pontifícies o monàstiques havien autoritzat i recomanat alguns estudiants i religiosos catalans per tal que poguessin realitzar estudis a l'estranger. Més o menys en l'època que el menoret gironí anà a Anglaterra, diversos registres constaten que el papa Climent VI recomana el 28 de juliol de 1344 al canceller de la universitat de París que fra Roger de Pallars aconseguixi el grau de *magister* en teologia. El gener de 1351, Pere III consigna a fra Ramon Domènech deu escuts d'or per tal d'ajudar-lo en les seves despeses realitzades a París on ha estudiat. El 28 d'agost de 1352 s'assigna del reial patrimoni a fra Bernat Bru [provincial franciscà entre 1358 i 1369] certa quantitat per al seu magisteri. El 9 d'octubre el rei fa igualment mercè de deu florins a fra Gregori per anar a estudiar a París. El 26 d'abril de 1371, el papa Gregori XI mana al canceller de París que admeti llegir les *Sentències* durant el període d'estiu i li sigui concedit el grau de mestre i el permís per ensenyar teologia a fra Joan de Lledó de Girona, professor de teologia en molts estudis segons costums de l'orde. El 18 d'octubre de 1375 el rei Pere demana al Sant Pare que permeti a fra Joan de Montçó, OP que va ser destinat a estudiar *Sentències* a Oxford, que pugui passar d'aquesta universitat a la de París; igualment, es demana per a fra Joan de Barbarà, que per la seva poca salut no pot anar a la Universitat d'Oxford per obtenir el grau de mestre en teologia que se l'habiliti per anar a qualsevol estudi general d'Itàlia.

L'infant Joan demana al rei de França, en carta segellada a Perpinyà el 9 de desembre de 1379 que, com que no pogué magistrar-se fra Nicolau de Costa a la Universitat de Cambridge sense prestar jurament d'obediència al Papa intrús, li permeti fer-ho a París. El 12 d'agost de 1383 fra Romeu Cavaller torna d'Anglaterra i de França. El 29 d'agost de 1385 el rei Pere prega a Joan de Castella, duc de Lancaster que interessi el canceller i els mestres de la Universitat de Cambridge en pro de fra Lluís de Fonts, designat al capítol general de l'orde perquè pugui llegir allí les *Sentències*, que li aprovin els seus actes escolàstics, oposició i defensa, lectura de les *Sentències* i *La Bíblia* per tal que pugui assolir al més aviat possible el grau de mestre en teologia. (Amb anterioritat, 1305-1306, J. Duns Scott escriu un ampli comentari sobre les *Sentències*, al seu *opus oxoniense*).³⁷

³⁷ RUBIÓ i LLUCH, Antoni; *Documents per a la història de la cultura catalana medieval*, Vegeu apèndix: Estudiants en teologia, jurisprudència, medicina i arts. 2 vols. Barcelona, (reedició 2000).

Com ja hem anunciat abans, per entrar com a *scholar* a la universitat, calien tres requisits, tenir divuit anys, haver assolit la formació en grau de *batxeller o bachelor* que sí que tenia Eximenis gràcies a la seva base de formació teològica i conventual a Girona, i anar proveït d'algun document d'acreditació. Webster afirma: «Cada convent tenia el seu lector, que era el responsable d'ensenyar teologia a tots els frares mentre preparava els més capacitats per a un nivell superior en altres llocs.»³⁸ A més, per ingressar en qualsevol institució universitària, hom havia d'anar proveït d'una carta de recomanació reial o del capítol de l'orde o del corresponent catedralici, com és el cas d'estudiants eclesiàstics gironins que concorregueren a l'època d'Eximenis, als estudis universitaris de Lleida, Montpeller, Bolònia, París, Perpinyà o Tolosa. Dels gironins, Francesc Eximenis fou dels primers (sí no va ser el primer) que va anar a Anglaterra.³⁹

Uns vint anys després que Francesc Eximenis sojornés i es formés a Oxford, tenim la informació del frare franciscà Dalmau de Reixach (Raxach o Rexaco), que sí que apareix documentat en els magnets registres biogràfics de la Universitat d'Oxford. A més del registre universitari, Andrew G. Little esmenta fra Dalmau de Reixach, fra Francesc de Granollers i fra Pere Rossell recomanats pels respectius reis d'Aragó, «*obtained royal letter of protection on Feb. 22nd, 1378*» i de «*Martin, king of Aragon, November 25th, 1399*», frares catalans que –sens dubte– van ser residents i membres del convent franciscà d'Oxford.

Dalmau de Reixach era franciscà i procedia del convent de Barcelona. Sigui com sigui, però, tampoc s'especifica concretament que esdevingués *scholar* en cap dels *college* esmentats, malgrat que romangué a Anglaterra –com escriu ell mateix– «per gran temps». Només se sap que obtingué cartes de recomanació del rei Pere III el Cerimoniós i protecció per estudiar a Oxford durant un any. Dalmau de Reixach, de fet, ressegueix el periple que uns vint anys abans havia fet Eximenis, perquè Reixach també anà a París després del seu sojorn a Anglaterra.⁴⁰

Antoni Rubió i Lluch informava que a l'arxiu de la corona d'Aragó

³⁸ WEBSTER, J.R.; *op.cit.* pàg. 237.

³⁹ BATLLE i PRATS, Lluís; «*Estudiantes gerundenses en los estudios generales*», a *La cultura a Girona de l'Edat Mitjana al Renaixement*, Girona, 1979.

⁴⁰ Consultem la monumental i lloada obra sobre els personatges que de bell antuvi passaren o deixaren petja a les diverses institucions de la Universitat d'Oxford. EMDEN, Alfred Brotherston; *A Biographical Register of the University of Oxford*, To A.D. 1500, 3 vols. Oxford,

eren nombrosos els documents referents als moviments de frares, franciscans i dominics que anaven a rebre el magisteri de teologia a diferents estudis estrangers:

CCLXXXIX

Girona, 14 de juliol de 1377

«L'infant Joan, sabent que Fra Dalmau de Reixach ha tornat d'Inglaterra d'estudiar, li mana que vagi a contar-li noves d'aquelles partides

Lo primogenit.

Entès havem que vos e tres altres frares del vostre orde sots ara novellaments venuts d'Anglaterra, on erets anats estudiar. E cor nos vullam saber noves d'aquelles pardi-des, vos pregam que sens triga vengats a nos, e tendrem vos ho en servey. Dada en Gerona, sots nostre segells secret, a .xiiii. dies de juliol de l'any .mccclxxvii. primogenitus.

Fuit directa fratri Dalmacio de Rexaco ordinis fratrum Minorum.»

Arx. cor. Aragó, reg. 1.655, f. 154.

CCCXLI

Tarragona, 3 de maig de 1383

«El Rey recomana Fra Dalmau de Rexach per al grau de Batxiller del convent dels menors de Barcelona.

Lo rey.

Ministre: entes havem que frare Dalmau de Rexach, lo qual per gran temps ha estu-diat en Inglaterra e a Paris, es exit tan apte hom, que per sos merits deu esser promogut en pus alt grau que no es, perque volem e us pregam que en aquest any lo vulats posar per batxaler en lo monastir e convent de Barchinona. E farets ne a nos gran servey, lo qual vos gahirem molt, si pero conexets que y deja esser sufficient. Dada, sots nostre segell secret, en Terragona, a .iii. de mag de l'any .mccclxxxiii. rex Petrus.

Clarendon Press, 1957-1959. Aquest tres volums aporten un total de 15.282 notícies sobre l'acti-vitat universitària a Oxford. Victorin Doucet diu bo i fent un comentari d'aquesta obra: *«Cet ouvrage d'érudition est l'un des plus importants qui soient sortis d'Oxford ou ailleurs depuis de longues années. [...] Mais qu'importe la peine, quand l'oeuvre est là devant nous vivante et parfaite. L'immense lacune qui couvrait encore l'histoire de l'Université d'Oxford est désormais comblée, et des milliers de renseignements à peu près inaccessibles jusqu'ici feront désormais le profit et la joie de tous les chercheurs. [...]», a Archivium Franciscanum Historicum, pàg.474, 1959.*

«REXACH, Dalmau de (Raxaco) Catalan. Friar, Franciscan. Oxford Convent in 1378 [A.G. LITTLE, Grey Friars in Ox. (O.H.S.), p.243]. Was granted letters of protection for 1 yr. wile studyng at Oxford 22 Feb. 1378 [Th. Rymer, Foedera, edn. 1830, ii: 30]. Also studied at Paris either before of after his residence in England. Recommended by Peter, King of Aragon, for appointment as bachelor at Barcelona Covent 3 may 1383.»

*Dirigitur fratri Thome Olzina, ministro ordinis fratrum Minorum.
Dominus rex misit signatam.⁴¹*

Arx. cor. Aragó, reg. 1.368, f.177 / Cf. document CCLXXXIX

Els frares, franciscans i dominics, abans d'arribar a l'obtenció del títol de *magister*, estudiaven almenys quinze anys. Després de tres anys a l'*studium artium*, on aprenien la gramàtica i la lògica, i de tres més a l'*studium naturalium*, passaven a aprendre la teologia durant igual període de temps; finalment els més aprofitats, passaven a aprendre la teologia durant el mateix període de temps per concloure els seus estudis a l'*studium solemne* i més tard al *generale*.⁴² A la Universitat de París, hom instituï dues gradacions del títol de doctorat en teologia, un doctorat menor i un doctorat de tesi o major, anomenat Gran Sorbonne, per a l'obtenció del qual el candidat havia de romandre al seu lloc (sense menjar ni veure) defensant i responent els atacs i les interpellacions dels busca-raons, des de les sis del matí a les set del vespre.⁴³

Comptat i debatut, no existeix, malauradament, rastre documental del pas de Francesc Eximenis per cap dels *college* d'Oxford. Podem mantenir la hipòtesi *captatio benevolentia* que tant Dalmau de Reixach, com el gironí, amb alguna ordre del provincial o autoritat superior dels franciscans de Catalunya (de la qual tampoc en tenim explícita notícia), anaren recomanats al convent franciscà d'Oxford i, des d'allí, posteriorment, tal vegada, assistiren com a convidats a escoltar algunes de les *disputatio* que hom mantenia pròpiament a la universitat. Que assistí a sessions universitàries es pot provar amb el que ell mateix explica. En el *Terç del Crestià* (cap. XVII) diu, bo i referint-se a una *disputatio* sobre el pecat original: «*Qui en mon temps se perseguia i es tractava en Anglaterra per diverses graus e famoses maestres; la qual opinió, ab llur reverència, entén a impugnar llargament, segons una intel·ligència, en lo dit Desèn llibre, car és-me vijares que sia contra comuna opinió dels doctors.*» Del que escriu Francesc Eximenis en aquest paràgraf podríem deduir que aquests «*grans e famosos mestres*», «*doctors*», no serien altres que docents d'algun

⁴¹ RUBIÓ I LLUCH, Antoni; *Op.cit.* Vol.1, pàgs.178, 270, 312, Barcelona, 2000.

⁴² DOUAIS, Célestin; *Essai sur l'organisation des études dans l'ordre des frères Prêcheurs au XIIIe et au XIVe siècle (1216-1342)*, Paris-Tolosa, 1884, pàg.130.

⁴³ DUBARLE, M.E.; *op.cit.& supra*, pàg. 126.

dels col·legis universitaris d'Oxford.⁴⁴ En el decurs de la seva llarga obra, el gironí parla amb veritable admiració de la ciència i la saviesa que va poder apreciar a les universitats de França i d'Anglaterra; diu en el *Dotzè del Crestià*, 21: «E d'aquí venc, après l'edificació de París en França, la ciència e estudi de saviesa aquí, e d'aquí passà en Anglaterra, on hi ha diverses e notables estudis, e après dels dits llocs és-se escampada per tot lo món» (Guixeras-Renedo, 2005).

En el text de la *Vita Christi*, capítol LXXXV, f. LVIV-LVII, (manuscrit castellà de la Universitat de València), també fa referiment a la universitat d'Oxford: «Esta materia se tractava en el estudio de Uxonia en el tiempo que yo en el estudiava.»⁴⁵ Per estudi es referia exactament a algun dels incipients *college* d'Oxford als quals al·ludíem suara? O tal vegada es refereix només Eiximenis a l'estudi que els franciscans regentaven a la ciutat universitària?

El mestre gironí es refereix en diverses ocasions als notables mestres dels diversos estudis als quals degué assistir. Ens decantem a pensar –veient el que escriu– que, majoritàriament quan es refereix a «notables mestres e estudiants», al·ludeix als estudis conventuals franciscans en els quals sojornà: «*Quëstionejaven antigament en diverses estudis alguns notables mestres e estudiants qual manera de menjar és pus religiosa e pus honesta...*»⁴⁶, i quan es refereix als «*doctors*» rememora les eventuals estades com a oient a les aules universitàries dels *college* d'Oxford i de la Universitat de París.

Val a dir, que ja el 1350, el Merton College d'Oxford gaudia (com hem avançat) d'estatuts des de l'any 1274, la qual cosa suposa que la institució mantenia una certa rigidesa respecte dels visitants o oients a les aules. En els seus capítols estatutaris es deia (capítol 12): «Ningú serà una càrrega per aquests membres amb la introducció, entrada d'estranyos o fins i tot parents per tal que la tranquil·litat de la resta no sigui destorbada per aquests mitjans i perquè així no hi hagi alteracions, altercats i baralles així

⁴⁴ Afirmar M.E. DUBARLE, que aquesta controvèrsia teològica, (la qualifica de guerra escolàstica), sobre la concepció immaculada de la Verge Maria, es mantenia encara l'any 1384, i concretament Joan Duns Escot, franciscà, anomenat *Doctoris Subtilis*, havia sostingut justament a la Universitat de París que la Verge Maria havia estat marcada amb el pecat original, polèmica que engendrà una gran divisió ideològica entre els dominics i els franciscans, *Histoire de l'Université de Paris*, pàg. 180.

⁴⁵ Vegeu *Estudia bibliographica*, Estudis sobre Francesc Eiximenis, Girona, 1991.

⁴⁶ Edició de JORGE J.E. GRACIA, *op.cit.*, Cap.XXIX, pàg.87, 1977.

que l'estudiant hagi estat admès amb el suport del *college* per caritat. Aleshores han de viure tots amb mansuetud sense ser una càrrega l'un per l'altre però compartint totes les coses de manera justa, segons el seu rang i la seva posició.»

DE LES QUALIFICACIONS D'ADMISSIÓ I DE L'ANY DE PROVA

«[...] quan esdevenen elegibles de ser admesos en la societat se'ls dóna un suport gratuït per un any» (pàg. 323-336).

Sigui com sigui, el convent franciscà d'Oxford encara a mitjans del segle XIV feia també les funcions d'escola de teologia independentment del que s'ensenyava als reglamentats *colleges*. No podem descartar la hipòtesi que Eiximenis es fes ressò de les discussions que els doctors mantenien a les aules o als *halls* dels *colleges*, tampoc podem descartar que el gironí hagués conegut en la seva època de formació anglesa el mateix John Wicliff, estudiant avançat, i docent, membre del Merton College i contemporani seu.

JOHN WYCLIFFE

John Wicliffe⁴⁷ va néixer pels volts de l'any 1330 al poblet de Hipswell, a prop del riu Tee, Yorkhire, no lluny de la capital. De la mateixa manera que de Francesc Eiximenis sabem poca cosa dels primers anys de la seva joventut, amb Wycliffe passa exactament el mateix. Hom suposa que els primers ensenyaments els rebé de la seva pròpia família saxona i, amb alguna important carta de recomanació, l'any 1345 arribà a Oxford on passaria, entre els anys de formació, els de la seva maduresa, passant pels anys d'obtenció del títol de *doctor spiritualis* (1372), fins que se n'anà de la universitat l'any 1381, uns trenta-sis anys. Després de l'obtenció del títol de *baccalarius*, estudià ciències i matemàtiques, aspectes en què ja excel·lia la Universitat d'Oxford en aquella època. Obtingué el títol de *magister* en filosofia i exercí la docència al Balliol College entre els anys de 1360 i 1367. Per un període curt de temps, el 1365, Wycliffe exer-

⁴⁷ Trobareu escrit el cognom de Wycliffe en els textos anglesos amb diverses grafies, Wyclif, Wiclif, Wycliff, adopto la que se segueix en l'edició catalana de *L'Espill de l'Església militant*, Clàssics del cristianisme, nº 88, Barcelona, 2001.

cí el càrrec universitari de *warden* (guardià) al Canterbury College, col·legi de fundació pròxima a la seva època de docència.⁴⁸ El càrrec de guardià dels colleges en el segle XIV era l'encàrrec que hom feia a un estudiant de grau superior per tal que, amb la confiança de les autoritats acadèmiques, tingués cura de l'observança en el si de la institució. El mateix s'esdevenia als recintes conventuals, es refereix a aquest càrrec també Francesc Eximenis del convent de framenors de Cambridge, «un guardià del convent dels Frares Menors de Cantabrigia».⁴⁹

Els anys de joventut de John Wycliffe li donaren molt renom a les institucions docents d'Oxford abans que iniciés els seus atacs contra els ordes mendicants, abans de difondre les seves controvertides tesis contra el Papa, els privilegis i l'anquilosament de les estructures de l'Església; abans que redactés les seves propostes de reforma dels aspectes litúrgics, de la necessitat de predicar als fidels en la llengua vernacla i de la seva memorable traducció a l'anglès de la Bíblia. No cal dir que Wycliffe esdevingué a Oxford un personatge de molt prestigi. Va ser almenys per un any, el 1356, també *fellow* (membre) en el segon dels *college* de la ciutat, el Merton College, per tal com el seu nom apareix en el vell catàleg de la institució: «*Doctor in Theologia, qui cum nimium in proprio ingenio confidebat, ut primum erat socius istius Domus unum annum probationis habuit plenarie in eadem.*»

Durant l'època del seu magisteri al Balliol College, se l'associava entre els filòsofs del nominalisme per l'èmfasi realista que posava en les seves conviccions. Els seus extensos i contundents comentaris a les Sagrades Escripures, *De veritate sacrae scripturae*, el realisme i la veracitat amb els quals defensava les seves tesis li valgueren el títol de doctor en teologia. Quan Wycliffe esdevingué professor de teologia, va escriure diversos tractats, en els quals posava èmfasi en quines havien de ser les tasques i la missió d'aquells que es dedicaven a l'estudi i la divulgació dels aspectes divins, dels aspectes civils, de l'ofici de governar i de l'Església: *De dominio divino*, *De civili dominio*, (escrit entre 1376 i 1378), *De officio regis*, *De Ecclesia*, tractats que en conjunt van ser concebuts com una *Summa* teològica. Obtinguts els seus títols universitaris, Wycliffe va des-

⁴⁸ ROWSE, A.L.; *op.cit.* & *supra*, pàgs. 43 i 47.

⁴⁹ Nota 10, *idem*.

tacar-se com a gran polemista i com a fervent partidari de la reforma de l'Església, cosa que en un cert moment de la seva vida va començar a portar-li problemes, no amb les autoritats acadèmiques en un primer moment perquè la universitat –com hem avançat– gaudia d'estatuts propis i estava fora de la jurisdicció del bisbe, però sí que la seva vehemència docent i els seus escrits li comportaren, malgrat tot, problemes amb les autoritats eclesiàstiques. El febrer de l'any 1377 Wycliffe va haver de comparèixer davant del bisbe de Londres, Guillem de Courtenay, per tal d'explicar dinou dels articles del seu *De civili dominio*. Una intervenció del duc de Lancaster va impedir que hom iniciés contra ell un procés rigorós. Altrament, no n'hi va haver prou amb aquestes intervencions, el papa Gregori XI considerava censurables vuit dels articles d'aquell llibre. Wycliffe va haver de donar explicacions als bisbes i raons a les autoritats de la Universitat d'Oxford, que fins i tot el van haver de recloure, «*confined to Black Hall*»; a més de tenir problemes per la vehemència de les seves tesis, en va tenir també, i no pocs, amb els menorets, als quals atacà per les contradiccions que es donaren en la seva praxi i la seva observança. El maig de 1382 l'arquebisbe de Canterbury, en franca desavinença amb el duc de Lancaster, va iniciar un procés de persecució contra les doctrines del teòleg reformista. Se celebrà un concili al convent dels dominics de Londres (hom ho recorda històricament com el sínode del terratrèmol) de manera que després de llargues deliberacions van significar-se 24 proposicions considerades, en part, errònies i, en part, herètiques. El mes de novembre del mateix any un sínode de similars característiques celebrat a Oxford obligà John Wycliffe a abandonar la seva activitat docent i a retirar-se a la parròquia de Lutterworth, on va romandre sense ser molestat fins al dia de la seva mort, el 31 de desembre de 1384. De fet, a Oxford, ja es donaren altres intervencions de l'*auctoritas* universitària en la vida acadèmica de Guillem d'Occam quan aquest entrà en especulacions de caràcter teològic, el canceller emèrit de la universitat, Joan Lutterel acusà Guillem d'Occam d'ensenyar doctrines perilloses i herètiques.⁵⁰

Posteriorment, les tesis de John Wycliffe van ser també bescantades a la universitat d'Oxford i els seus partidaris, a més, en foren expulsats

⁵⁰ BATALLA, Josep; Introducció a Guillem d'Occam, *Antologia Filosòfica*, Barcelona, 2003.

qualificats d'heretges i acusats d'instigar les revoltes camperoles populars angleses dels *lollards*.⁵¹

En resum, aquesta és la trajectòria d'un personatge molt significatiu del reformisme de l'Església, sorgit de les institucions docents angleses d'Oxford, el qual ja era estudiant significat quan Francesc Eximenis arribà a la ciutat.⁵² Per les dades cronològiques es fa molt difícil saber si hi ha alguna influència de Wycliffe en l'obra de l'escriptor gironí. Quan encara l'anglès no era docent, el 1360, el gironí ja havia tornat a Catalunya. De fet, tot aquest estudi que presentem s'origina de la lectura d'alguns dels textos de Wycliffe i el paral·lelisme que hom pot establir en les dades de les seves biografies i en l'estada dels dos personatges a Oxford. Cal tenir en compte que de bon començament no ens podem referir a la seva coincidència en el si de cap institució universitària per manca –de moment– de documentació explícita. Altrament, d'antuvi vam tenir la sospita que Wycliffe podria haver influenciat Eximenis. Si més no, en el cas que en la seva d'època d'estudiants s'haguessin conegut, cosa que com a hipòtesi no es pot descartar, hi podia haver hagut ulteriorment alguna coincidència en els seus plantejaments ideològics i en els seus escrits. Sigui com sigui, per la seva formació i empremta escolàstiques, de coincidències –com assajarem d'analitzar– val a dir que alguna n'hi ha. De tota manera, cal recordar que Wycliffe no era un religiós conventual, era un estudiant que esdevingué inquiet, extremista, que aixecà una sonada revolució al si de les institucions oxfordianes per les quals deixà la seva empremta; Francesc Eximenis, lluny de ser com l'anglès, va ser un menoret franciscà que anà a Oxford per recollir informació dels grans mestres que allí destacaren, com ara Roger Bacon, J. Duns Scott, Guillem d'Occam, etc., als quals ja hem fet referiment. Altrament, respecte de John Wycliffe el gironí tothora se'ns presenta molt i molt ortodox.

Només Curt J. Wittlin, estudiós i editor d'algunes obres eiximenianes, admet alguna remota possibilitat en la coincidència a Oxford entre els dos escriptors. Diu Curt J. Wittlin en la introducció del *Psalterium alias*

⁵¹ Vegeu, JEDIN, Hubert; *Manual de història de la Iglesia*, vol. IV, pàgs. 692-699, Barcelona, 1973.

⁵² LEFF, Gordon; *Heresy in the later middle ages, The relation of heterodoxy to dissent, c. 1250-c. 1450*, Manchester, 1967, 1999.

laudatorium de Francesc Eiximenis: «[...] *At Oxford Eiximenis might have met John Wycliffe, who was also planning to write a book on the duties of a king.*»⁵³

Evidentment, com sostenim, res inversemblant: Eiximenis podia perfectament haver conegut Wycliffe en les èpoques menys radicals de l'anglès i abans que emprengués també algunes severes crítiques envers els franciscans que eren també a la universitat.

Una de les coincidències que podem apuntar, bo i repassant la trajectòria d'aquests dos intel·lectuals escolàstics, és el plantejament que fan en llurs escrits de considerar la necessitat de predicar i escriure en llengua vernacla les seves obres. Cal recordar que Francesc Eiximenis, en concebre la seva magna *Summa*, pretenia «*parlar principalment a persones simples e llegendes, e sens grans lletres*» i que no vol «al·legar res en llatí, sinó fort poc, per tal que no empatxe lo seny de les paraules ací posades» (*Primer del Crestià*, cap.III).

Wycliffe en alguns dels seus *Sermons* remarca que no s'han d'oferir al poble comèdies, ni tragèdies, ni faules, ni falses històries, convé predicar i donar exemples dels Evangelis i de la vida de Crist: «*Omnis enim fidelis et curatos precipue debet predicare non tragedias sive comedias, non fabulas sive ludicria sed pure legem Domini, ut fecerunt Christus et sui apostoli, quia in ipsa lege latet vita per quam vivificaretur ecclesia.*» Andrew G. Little, docent del Balliol College, en la seva imprescindible recerca, ens recordava, tanmateix, que Wycliffe era contemporani de Geoffrey Chaucer, per consegüent: «*When we remember that, for a century and a half, men versed in all the learning of their time had been constantly preaching to the people in the vulgar tongue in every part of the country.*»⁵⁴ Per Wycliffe –com per Eiximenis– convenia no només fer proselitisme, tanmateix, de les Sagrades Escriptures, sinó fer-ho de manera planera i entenedora, tal com apunta l'anglès al *De officio pastoralis*: «*Debet ergo evangelisator predicare plane evangelicam veritatem, licet carni auditorium displiceat...*», i en el decurs dels textos del seu extens sermonari: «*Fidelibus recte evangelizantibus est necessarium historiam evangelicam primo populo predicare; in ipsa quidem est fides ecclesie quam teneatur cognoscere, in ipsa est exemplar planissimum iuxta quod regulari debet eccle-*

⁵³ Vegeu introducció al *Psalterium Alias Laudatorium* de Francesc Eiximenis, a cura de WITLIN, CURT.J., Pontifical Institute of Mediaeval Studio, Toronto, 1988.

⁵⁴ LITTLE, A.G. *op.cit.* & *supra*, pàg. 64.

sia et quodlibet eius membrus.» Sermó II, 22: «Christus et sui apostoli converterunt gentem plurimam per deteccionem scripture sacre est hoc in lingua, que fuerat magis nota...Quare ergo non deberent moderni christiani discipuli de eodem pane fragmenta colligere? In duplici ergo lingua est fides Christi populo reverenda.»⁵⁵

Per tant, Wycliffe, contràriament al que pretenien els sàtrapes i els fariseus, que creien que no es podia predicar en la llengua vulgar –«*Satrape et pharisei nostri dicunt quod homo non debet predicari in vulgari...*», *De nova prevaricanda mandatorum* (Pol. Works ed. Buddesiege, pàg. 126, intro *Sermons*)–, i malgrat l'ortodòxia lingüística de l'Església, John Wycliffe estava convençut que calia predicar al poble en llengua vernacle. Vegem els diversos textos del sermonari en els quals hi fa referència :

«*Predicacionem antem secundum hoc Evangelium oportet aptari populo secundum quod estimatum fuerit eis plus prodesse.*»

«*In hoc evangelio debet predicans secundum formam rudem et congruam aptare populo...*»

«*Et dilatanda est materia sermonis secundum quod expedit populo audienti, Cf. II, II.*»

«*Aptato sermone ad populum...II, 30.*»

«*Verba exhortationis dimissa ista materia sunt congruencie auditorii applicanda...II,II.*»

«*Tota sententia predicandi stat in isto quod regnum celorum tam Christus quam ecclesia appropinquavit ad gradum beattudinis...quando videt membra Christi magis proficere, debet predicator predicare populo quomodo assistente tanto auditorio pro beatitudine instancius laboravet...*»

«*Tertius error est quod multi ignari putant se non debere predicare vel benefacere populo qui a iurisdiccione sua excluditur...*»

«*Nec intenderet novitatem aut vocatam subtilitatem sermocinandi introducere, sed pure cogitaret quomodo honorem Dei et utilitatem populi apcius posset promovere...*»⁵⁶

Comptat i debatut ens trobem davant la trajectòria de dos teòlegs, l'un en una línia absolutament ortodoxa i absolutament respectuosa respecte als determinis dels papes, la del català; i la de John Wycliffe, molt

⁵⁵ WYCLIF, Ioannis; *Sermones*, by Iohann Loserth, 2 vols. 1887, Londres.

⁵⁶ Totes les citacions són de l'edició dels *Sermons* de 1887. *op.cit. & supra*.

crític amb el paper del Papa, amb un denominador comú enllà dels seus fonaments escolàstics: els dos tenien clar que convenia predicar al poble de manera planera i en llengua vernacle. Wycliffe, tot i esdevenir un gran polemista, que recriminà ulteriorment també als franciscans la incongruència de les seves propietats i les contradiccions del seu dogma, va ser el primer traductor de *La Bíblia* a la llengua anglesa. Eiximenis, malgrat que fou molt més respectuós amb l'estructura eclesiàstica del seu temps, tal com apuntava irònicament Martí de Riquer: «Escriu pàgines i pàgines, capítols i capítols.»

EDICIONS DE FRANCESC EIXIMENIS UTILITZADES

ZANOLETTI, Gabriella; *Francesc Eiximenis, Estetica medievale, dell'Eros, della mensa, della città*, Milà, 1986. EIXIMENIS, Francesc; *Prosa*, versió a cura de Xavier Renedo i Sergi Gascon, Barcelona, 1993. EIXIMENIS, Francesc; *Lo Crestià*, edició a cura d'Albert Hauf, 1983. EIXIMENIS, Francesc; *Com usar bé de beure e menjar*, introducció i edició de Jorge J.E. Gracia, Barcelona 1977, GUIXERAS, David, RENEDO, Xavier; Introducció a *Francesc Eiximenis, llibres, mestres i sermons*, Barcelona, 2005. EIXIMENIS, Francesc; *Dotzè llibre del Crestià*, edició de Xavier Renedo i Sadurní Martí, 2005, Dotzè..., II, 1, II, 2 Girona, 1986, 1987. EIXIMENIS, Francesc; *Àngels e demonis*, Barcelona, 2003, FÀBREGA, Francesc; *La cuina medieval. A taula amb Francesc Eiximenis*, Girona, 2000. EIXIMENIS, Francesc; *Lo Libre de les dones*, 2 Vols. Barcelona, 1981.